

Şadilli mukamy

Category: Aýdym-saz sungaty, Kitapcy

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Şadilli mukamy TÜRKMEN HALK AÝDYM-SAZ SUNGATYNYŇ ROWAÝATLARYNDAN

■ŞADILLI MUKAMY

1860nji ýylda Ahalyň hany Nurberdi hanyň häkimligi ýokary göterilýär. Häli-şyndy çozup, talap duran alamançylaryň aýagy kesilýär. Çünki Türkmeni talamak üçin uly güýç bilen gelmeseň, indi ol ýüz atla, iki ýüz atla eýgertjek dälidi. Şonuň üçin bolsa gerek, Eýranyň Bejnurt hanlygynyň häkimi Ybraýym han hem Nurberdi han bilen birek-biregiň üstüne dökülmezlik, birek-biregi talamazlyk dogursunda ylalaşyga gelýärler. Bu syýasy waka, goňşy ýaşayan iki halkyň, ýagny Eýranyň Şadilli taýpasy bilen Türkmeniň Ahal ilatynyň arasyndaky parahatlyga güwä geçýärdi. Köpetdagyň güneş tarapynda ýaşayan Şadilliler bilen Köpetdagyň kölege tarapynda ýaşayan Türkmenleriň arasynda indi öňki ýaly häli-şyndy çakynyşyk bolup durmaýardy. Şonuň üçin il içine asudalyk aralaşdy. Emma welin, özüne göwni ýetýän Dykma serdar bir gün öz ýigitlerini daşyna ýygnap, olara şeýle diýýär:

– Ýigitler, Nurberdi han bilen Ybraýym han şertnama baglaşypdyr. Ýöne biz şonda-da Nurberdi gyzyldan gizlin alamançylyga gitmeli bolýarys. Ynha, dänimim, öňümüz gyş. Gyş günü hurşlyk maň, palowa atar ýaly kişmiş, hurma ýaly zatlar edinmeli. Busup ýatsaň zat bolmaz. Şertanama baglanyssa Nurberdi han baglaşypdyr. Biz baglaşamyzok. Ynha, şol maslahatdan soňra Dykma serdar atlylary bilen Eýranyň Bejnurt hanlygynyň çetki obalarynyň biriniň üstüne dökülýär. Emma Dykma özüniň 10-12 nökeri bilen ýesir düşýär. Ybraýym han Dykma serdar dagyny zyndana taşlaýar. Köp wagtlap olaryň zyndan baran adam bolmandyr. Çünki,

öň öz aralarynda şertnama Nurberdi han Ybraýym hana hiç hilli sala salmaýa. Özünüň äsgermänligi üçin Dykma serdara käýinýär. Ahyry Nurberdi han Şükür bagşynyň ýanyna baryp şeýle diýýär:

--
Bagşy, bolmasyz bir iş bolupdyr. Ötki, Dykma serdar kakabaşlyk edip alamana gidipdir. Üstesine-de ýesir düşüpdir. Meň-ä ýüzüm ýok töwella gitmäge. sebäp öň barmak basyp şertnama baglaşypdyk, Ybraýym han bilen indi men nädip öň gözüne görneýin. Ol maňa : “ hey, keçe telpek Türkmen, sizde hey ykrar bolmazmy? düýn dälmidir birek – biregiň üstüne dökülmeli däl diýip, şertnama baglaşanmyz. hany o şertiň nire gitdi?” diýer. Şeýdibem üstümden güler. Şoň üçinem men-ä hanyň gözüne görünmäge utanýan, nä ýüzüme baraýyn. Gepiň küle ýeri, name diýsene, Şükür bagşy, men senden towkga edýän, Bejnurda sen töwella gidäý. Ýogsada sen öňem käte Ybraýym hana saz çalyyp berip gaýdýarsyň ahyryn. Geçen ýaz Bagdat gyzyna öylenen-de, seni toýuna çagyrypdy. Seň ýüzüňden geçip bilmez. Howa Dykmany şeýdip boşadaly. Ýogsam zeýili zyndanda gözünü garaldyp oturandyr o peläket. Gaýrat et-de, olary boşadyp alyp gel. Nätse-de özüňki-dä. Ýogsam-ä ylalaşyk barka beýdeni üçin garagyň çyksyn diýäýmeli welin Hany gaýrat et-de bu gün – erte ugra bakaly.

Ine şu maslahatdan soň Şükür bagşy Bejnurt hany Ybraýym hanyň üstüne gidýär. Baryp, habaryny aýdanda Ybraýym han örgökden gelýär. Iki sany beýik hanyň ylalaşygyny bozup, talaňa geleni üçin Dykma serdara agyr jeze berjek digini

aýdýar. Nurberdi hana gatyganýar. Galmagal edýär. Şükür bagşy tä han köşeşýänçä sesini çykarman oturýar. Ahyry ardynjyrap ýuwaşja gepleýär:

-- Ybraýym han diýýän-ä, meň-ä zarym bar, zorum ýok. sebäp günä bizde. wadany bozan biz. Ýöne name, Dykma serdaram bir yňdyrma adamda. Ýogsam iliň hany

möhür basyp, äht edensoň her kim edenini edip ýörse bolmaz ähbe tin. Ýöne indi bolmasyz iş bolupdyr. Nätse de ylalaşykly çözmeli bor bi düwüni.

-- Ylalaşykly, çözmeli bolsa, bagşy ýigit, Dykmaňyzy zyndandan boşatmak üçin agyr salgyt tölemeli bolarsyňyz.

--

Aý, han aga, salgyt meseläňizi goýaweri. Öňem ilde zat ýokur.

-- Onda sen nähilli çözmekçi bi meseläni, hany aýtda, meň ýerime özüň bolsaň näderdiň ?

-- Nätjegimi bilemok han aga, ýöne men bir temsal aýdaýyn. Şolam saňa ýarasa gerek.

Han bilesigeljikli bilen owsundy.

-- Hany aýt, o nä tymsalmyş?

--

Aýtsam bejnurt soltany, men seň adyňy kyýamata ahyry boýunça ýytmez ýaly etjek.

Ynsanyýet näçe ýaşasa, seň adyňam şonça ýaşar ýaly etjek.

-- O nähilli meň adymy müdümlük ýaşar ýaly etjek?

-- Omy, seň adyňa bir saz döretjek. Ana, şolam seň adyňy ömürbaky il içinde tutular ýaly eder. Ýöne maňa biriki gün purýja ber. Özünem asuda bolsun. Adam maňa päsgel bermesin.

Han töweregine göz aýlady-da:

-- Bolýa, seň diýeniň bolsun. — Diýidi

Üç günden soň Şükür bagşyny hanyň huzuryna getirdiler.

-- Ýeri, Şükür bagşy, hany, üç günde name iş bitirdiň. Aýt, göreýli.

-- Han aga, öňat saz döretdim. Adynda Ybraýym şadilli diýdim. Hawa, Ybraýym-a öz adyň. Şadilli seň taýpaň ady. Ybraýym han diýsemem bolardy weli, ýöne Ybraýym şadilli bolanda has gowy bolar. Hemmä mälim bolýar.

Han ähli aýallaryny, çagalaryny ýanyna çagyrdy-da, durşy bilen gulaga öwrüldi.

-- Hany, çal onda sazyňy.

-- Han aga, sazy gowy diňle, bi sazda seň Nogaý aýalyň öýmudyklap ýörişide, Kürt aýalyň tans edişi-de,

Pars aýalyň näz kereşmesi-de, Gülkamar gyzyň şadyýanlygy-da, Bagdatdan ýaňrak alan gyzyň näzeninligide, çar bagynda saýraýan bilbilliň owazy-da bardyr bu sazda.- diýip, “ Ybraýym şadillini “ çalyp berýär. Bu saz hanyň aýallaryna-da, çagalaryna-da, özünede diýseň ýaraýar. Bejnurt hany Ybraýym han öz adyna döredilen sazy özüniň köşk sazandasyna öwredenden soň, nökerleri bilen Dykma serdary ýesirlikden boşatýar. Şükür bagşa bolsa, halat, serpaý ýapyp yzyna ugradýar. Hawa, bu sazy biz günde-günaşa Radiodan “ Ybraýym şadilli “ diýip diňleýäris.

Allaberdi DURDYÝEW

Gaýtadan düzen: Arne GOLI.

Taryh ylymlarynyň kandidaty Aýdym-saz sungaty